

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů
Katedra obecné zootechniky a etologie

Drezura a paradrezura s ohledem na welfare koní
Bakalářská práce

Autor: Denisa Szabóová

Vedoucí práce: Doc. Ing. Mgr. Ivan Majzlík CSc.

© 2013 ČZU v Praze

Čestné prohlášení :

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Drezura a paradrezura s ohledem na welfare koní “ zpracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené práce prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu Doc. Ing. Mgr. Ivanu Majzlíkovi CSc. za ochotu, cenné rady a spolupráci. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu.

Drezura a paradrezura s ohledem na welfare koní

The dressage and paradressage with regards on horse welfare

Souhrn :

První stránky práce jsou zaměřeny na historii a vývoj drezurního ježdění a jeho dřívější praktický význam.

Dále je popsán výběr vhodného koně a výcvik, jeho formování pro drezuru od mladého koně. Popsány jsou chody koně a škála výcviku podle německé jezdecké federace, která uvádí body, kterými by měl kůň projít během základního výcviku.

Zmíněny jsou i dnes diskutované metody pro výcvik, jako je pozice rollkur, její vliv na pohodu a zdraví koně a bezpečnost jezdce. Pozornost je zde věnována přilnutí, které je také často diskutováno a považuje se mimo jiné za určité měřítko příježděnosti koně. Existují různé, i diskutabilní, postupy na správné dosažení tohoto bodu výcviku. Ukazatelem správného přilnutí je i správná činnost hřbetu a zadních končetin, jak je popsáno.

Uvedeny jsou cviky, které se jezdí v soutěžích, a také cviky, které využívají a učí koně především ve vysokých jezdeckých školách.

Dále je v práci navázáno na téma sportovního ježdění handicapovaných jezdců – paradrezura. V tomto tématu je pozornost zaměřena na výběr vhodného koně a jeho vlastnosti, které musí bezpodmínečně splňovat pro toto jezdecké odvětví, dnes již olympijské disciplíny. Zmíněny jsou podmínky pro účast v soutěžích jak jezdce a klasifikace handicapu, tak požadavky na výkonnost a zkušenost koně. Paradrezura se dnes kvalitně rozvíjí a stává se vyhledávaným sportem jezdců se zdravotním omezením.

V závěru práce je věnována pozornost životní pohodě koně, která se odráží i na jeho výkonnosti a zdraví, a je tedy důležitá pro efektivní využití koně ve sportu i pro celkové prospívání zvířete.

Klíčová slova : drezura, paradrezura, jezdeckví, welfare , výcvik

Summary:

The first pages of my thesis concentrates on the history and development of dressage riding and its past practical importance.

Later, I describe the selection process of suitable horse and training, its education for dressage as of young age of the horse. I describe the horse's steps and variety of education pursuant to the German Riding Federation including individual items the horse should pass during the basic education.

I also mention education methods deeply discussed today as rollkur position, its influence to horse's well-being and health and for rider's security. I address also the issue of accession to the bit so discussed today, which is, amongst other points, considered certain measure of horse's reining. There are several different, some of them also controversial, techniques for correct fulfillment of this education point. The measure of the correct adhesion is also the correct activity of ridge and hind limbs, as described.

In my thesis I present exercises used in riding at competitions as well as exercises used and trained for horses in higher riding schools, in particular.

Furthermore, the thesis continues with the theme of sport riding of handicapped riders - paradressage. In this part the attention is paid in particular to the selection of suitable horse and its characteristics the horse shall unconditionally meet to be suitable for this riding area, today being also Olympic discipline. I mention also conditions for competitions for both the rider and handicap qualification, as well as horse's performance and experience requirements. Today, the development of paradressage reached high quality and becomes popular sport of handicapped riders.

In the conclusion of my thesis, I deal with the welfare of the horse mirroring also in its performance and health and being therefore important for both effective use of the horse in sports as well as for the complex welfare of the animal.

Keywords: dressage, paradressage, horse riding, welfare, training

Obsah:

1. Úvod.....	- 6 -
2. Cíl práce	- 7 -
3. Literární rešerše.....	- 8 -
3.1 Vývoj a význam drezury	- 8 -
3.2 Typologie a výběr drezurního koně	- 9 -
3.2.1 Základní chody koně	- 10 -
3.3 Škála výcviku koně	- 12 -
3.4 Výcvik koně	- 14 -
3.4.1 Moderní výcvikové metody a jejich vliv na koně	- 16 -
3.5 Cviky ježděné ve vysokých jezdeckých školách	- 19 -
3.6 Cviky prováděné v drezurním sportu	- 21 -
4. Hipoterapie, paradrezura.....	- 24 -
4.1 Ježdění handicapovaných, sport pro handicapované	- 26 -
4.1.1 Kůň pro paraježdectví.....	- 27 -
4.2.2 Kategorie jezdců a klasifikace.....	- 27 -
4.2.3 Kompenzační pomůcky	- 29 -
4.2.4 Tým pro paradrezuru	- 30 -
4.2.5 Požadavky na koně pro paradrezuru.....	- 30 -
4.3 Klasifikační skupiny.....	- 31 -
4.4 Podmínky pro účast koní v paradrezurních soutěžích.....	- 32 -
4.4.1 Special Olympics	- 33 -
5. Životní pohoda koní.....	- 34 -
5.1 Pět svobod a opatření	- 34 -
5.2 Pohybové stereotypie	- 35 -
6. Závěr.....	- 37 -
7. Seznam použité literatury :	- 38 -

1. Úvod

Původní smysl drezury a drezurního výcviku koně byl již v dobách, kdy koně byli využíváni ve válkách a válečných taženích, kde důstojníci vyžadovali od koně obratnost, absolutní poslušnost a okamžitou reakci na pomůcky, kde některé figury měly ochranný význam před nepřítelem a měly usnadnit jezdcovi manipulaci se zbraní a úhybné manévry. Mezi tyto figury patřily piruety a skoky nad zemí jako jsou kuráta, mézair, kapriola, krupáda a balotáda. Právě poslušnost a okamžitá reakce mohla bojovníkovi zachránit život. Mimo jiné bylo smyslem převést hmotnost koně z přední části těla, kde jí spočívají 2/3, na jeho zadní končetiny, aby byl obratnější, využil své hnací a nesoucí se síly, která spočívá v jeho zádi a zadních končetinách.

V dnešní době se již kůň v boji nevyužívá, nicméně se drezura zachovala v podobě drezurního ježdění dodnes, ať již jako moderní sportovní jezdecké odvětví, v nejjistější formě ve Španělské jezdecké škole ve Vídni, nebo způsob, jak udržet koně v dobré tělesné kondici, poslušného a zdravého.

Drezura se dnes pomyslně rozděluje do několika myšlenkových proudů, od kterých se odvíjí i samotná práce s koněm a jeho výcvik, či pozdější využití. Máme možnost shlédnout moderní drezurní sport, či vysokou školní drezuru. Snahou je dosažení harmonie mezi koněm a jezdcem, učinit koně poslušným, elastickým atletem, který si udrží dobrou fyzickou i psychickou kondici po dlouhá léta, především je v nejvyšším zájmu blaho, zdraví a spokojenost koně jakožto partnera. V drezuře jde o dokonalou souhru mezi koněm a jeho jezdcem.

V posledních letech se do popředí drezury dostává také speciální sportovní odvětví zdravotně znevýhodněných osob – paradrezura. V této disciplíně, stejně jako v klasické drezuře, jde o soulad mezi jezdcem a koněm, i o přesné projetí úlohy. Zde je kladen nárok na perfektní příježděnost koně a vynikající charakter a spolehlivost.

Na koně provozující drezuru a paradrezuru jsou kladeny vysoké nároky, především na psychickou, ale také na fyzickou stránku. Proto bych se v práci ráda zaměřila na korektní zacházení a výcvik, management a režim koní, kteří jsou vysoce zatíženi a předešlo se tak nežádoucímu chování, škodlivé pro koně a nebezpečné pro člověka.

2. Cíl práce

Cílem práce je informovat o výcviku koně pro drezuru a paradrezuru, výběru vhodného koně a o metodách a principech výcvikových metod s ohledem na zachování fyzického a psychického zdraví a celkové životní pohody koně. Dále informovat o vlivu nekorektního výcviku a manipulace s koněm na jeho psychické a fyzické zdraví a jeho nežádoucích projevech pomocí literárních pramenů, které byly v nedávné době vypracovány a posouzeny.

3. Literární rešerše

3.1 Vývoj a význam drezury

V širším smyslu je drezura souhrnem všech principů, metod a postupů, které se používají, aby se schopnosti koně optimalizovaly (Karl, 2008).

Lidé byli v interakci s koňmi po mnohá tisíciletí za účelem lovu. Stalo se relativně nedávno, že se koně stali tažnými zvířaty a byli využíváni pro dopravu, ve válečných taženích, zemědělství, pro sport a volný čas. Přímé důkazy ukazují na to, že koně byli zdomácněni již před šesti tisíci lety před naším letopočtem (McGreevy, McLean, 2010).

Drezurní sport má svůj potřebný základ v klasickém školním jezdeckví. Do popředí dnes přichází názor, považující za kolébku jezdeckého umění Iberský poloostrov (Záliš, 2000).

Základním kamenem dnešního jezdeckého umění je dílo řeckého Xenophona (4. stol. př.n.l.). Vůdčí myšlenky jeho děl „O jezdeckém umění“ a „Plukovník jezdeckví“ si dodnes zachovaly praktický význam a dalece přesahují díla jeho předchůdců Kikkula (14. stol. př. n. l.) a Cimona (4. stol. př. n. l.), která jsou zachována jen částečně. Xenophon vyžaduje pružný, nezávislý sed tak, jak požadujeme dnes my. Zná chody vysoké školy, které podrhovaly patřičnou hrdost aténské mládeže při slavnostních průvodech, nezapomíná ani na ježdění v terénu, které připraví koně jak ke slavnostem, tak i pro hon a válečnou službu (Učebnice jezdeckví a vozatajství – díl 2, 2000).

V patnáctém století zasahuje španělský vliv Neapol, která se stává sídelním městem tamnějšího místokrále. Když tu zakládá jezdeckou školu Vicola Pagano, má k dispozici španělskou „ginetu“, andaluského koně. Jeho pozdější následovníci, Pasquale Caracciolo či Cesare Fiaschi, už jezdí těžkopádnější koně - koně neapolské (Záliš, 2000).

Jezdeckví středověku postrádá jakékoli umění. Lehčí typy koní nacházejí uplatnění jako nosiči břemen na cestách, v nejlepším případě při sokolích honech. Těžcí hřebci se uplatňují v soubojích a krvavých zápasech. Pro rytíře, zapasovaného v sedle s vysokými okraji, které mají zabránit tomu, aby byl sražen, je důležitý pouze mocný pohyb vpřed, který podpoří sílu jeho kopí.

V 18.století obohatilo jezdecké umění takzvané kampanní ježdění. Tento vývoj postupuje pomalu a stává se všeobecně známým v Německu a ve Francii. Kampanním koněm

je to, co dnes nazýváme koněm pro všestrannost. Je to kůň, který díky drezurní přípravě zlepšuje svoji prostupnost a ve výcviku nezanedbávajícím terén, umožňuje jezdcům dorazit přes těžký terén rychle a spolehlivě bez úhony a vyčerpání. Zrovna takové koně potřebovali generálové pro svou bitevní kavalerii. Koně museli mít a procvičovat tyto vlastnosti :

- rychlost při útoku, kde bylo nutno jít v plném tempu
- poslušnost a ovladatelnost, aby kůň zůstal pod vlivem jezdce při cvičeních
- jistota v terénu, aby v případě potřeby mohl bez váhání přeskočit plot či příkop (Učebnice jezdeckví a vozatajství – díl 2, 2000).

Současnému drezurnímu jezdeckví vládne škola německá zcela jistě kvantitou. V šedesátých letech tak úspěšná škola ruská dosud nenašla svého velkého autora. Pokud jde o jezdecké umění jako takové, kraluje mu škola rakouská, která dala rychle za sebou takové osobnosti, jako Podhajsky, Handler, Albrecht (Záliš, 2000).

Koně již nejsou potřební v žádném hospodářském odvětví a neexistuje ani kavalerie. Kůň je ve zvýšené míře využíván jako prostředek k využití volného času. Chov se plně přizpůsobil novým požadavkům a produkuje koně lehce jezditelného a ve všech směrech takřka ideálního (Učebnice jezdeckví a vozatajství – díl 2, 2000).

3.2 Typologie a výběr drezurního koně

Rozený drezurní kůň je pozorný, citlivý (ale ne přecitlivělý), inteligentní, učenlivý, chodivý a nervově stabilní. Má energii (nezaměňovat se vznětlivým temperamentem), takzvaná „ohnivost“ je spojená s vnitřním klidem a mírností. Důležité znaky drezurních koní : ušlechtilá, na krku lehce nasazená hlava s dostatečně volnou žuchvou, ohebný zátylek, hezky nasazený krk, u hřebene hřívý osvalený více než na spodní straně, skosená plec, ne příliš dlouhý, lehce klenutý hřbet, dostatečně široký hrudník, co nejlépe postavená a zaúhlená zád', pravidelně stavěné končetiny, od přírody uzavřený, pružný, lehký chod. Od budoucího drezurního koně právem očekáváme čisté a také vydatné základní chody, které jsou při vši dynamice zcela přirozené. V disciplíně, kde se hodnotí téměř každý krok, resp. skok koně, má kvalita základních chodů bezmála fundamentální význam (Knopfhart, 2003).

Drezurní kůň by měl být korektní tělesné stavby, s dlouhým, dobře nasazeným krkem, vynikající mechanikou pohybu, předností je i líbivý kůň, který je dobře vyvážený a chápavý (Dušek a kol.,2007).

Pohlaví koně má důležitý význam. Klisny jsou poněkud nestálé ve výkonu vzhledem k jejich pohlavnímu cyklu. Mají také obvykle poněkud delší trup než hřebci, a proto pod sedlem nepůsobí až tak kompaktním dojmem. Naproti tomu hřebci jsou jednoduše předurčeni pro vysokou drezurní školu. Jejich působivý vzhled z nich dělá velmi estetické drezurní koně. Jednotlivé drezurní figury, jako je například piafa a pasáž, jsou odvozeny právě z běžných projevů hřebce, a proto je jejich provádění pro ně naprosto přirozené (Beran, 2009).

Při nákupu koně je třeba dávat pozor na to, zda má pro určitou disciplínu patřičné anatomické předpoklady. Někteří koně mají od přírody rovný, neklenutý krk. U takového typu koně se jezdec často pokouší o přiuzdění působením rukama. Také to má fatální důsledky. Skutečné přilnutí s prostupným týlem je vždy spojeno s pružnou, ohebnou, silnou zádí. Rovné zadní končetiny s malým zaúhlením budou mít později problém dosáhnout skutečného shromáždění. Lze říci, že málo zaúhlené zadní končetiny s sebou často nesou neprostupný, tuhý týl. Každý kůň musí být ježděn s ohledem na svoji anatomii. Jezdec by měl pouze nabídnout citlivý kontakt a pokusit se podle klasické výcvikové škály dosáhnout stálého přilnutí. Může trvat několik měsíců, než anatomicky méně dobře stavěný kůň sám od sebe nabídne příjemné a měkké přilnutí (Heuschmann,2012).

3.2.1 Základní chody koně

Krok je čtyřdobý kráčivý chod bez fáze vnosu, který se skládá z řady po sobě jdoucích kroků. Pohyb končetin je rozložen do osmi fází, ve kterých se střídá počet podpěrných nohou – dvě a tři. Nohosled je přitom diagonálně-laterální, tj. např. pravá přední, levá zadní, levá přední, pravá zadní. Pokud vykročí obě nohy na stejné straně současně, vzniká chybný chod, pas. Ruchy v kroku jsou :

Střední krok je ruch, ve kterém kopyto přesáhne kopyto přední. Kůň kráčí na stálém a měkkém přilnutí, kdy mu jezdec dovolí přirozený pohyb šíje. Střední krok je přirozený volný krok koně. Ve **shromážděném kroku** došlapují kopyta zadních nohou nanejvýš do stop předních nohou. Kůň je vzhledem k vyššímu shromáždění a zaúhlení kyčelních a kolenních kloubů vzpřímenější. Píle zůstane zachována. Linie čela koně se blíží ke kolmici.

V **prodlouženém kroku** se kůň pohybuje dlouhými, prostornými kroky. Jejich délka je dána vrozenými schopnostmi, tělesnou stavbou. Vykročení musí být zřetelně prostornější, než ve středním kroku (Učebnice jezdeckví a vozatajství - díl1, 1998).

Schéma nohosledu v kroku : 2 4

1 3 (Hollý, Hornáček, 2005).

Klus je vznosný dvoutaktní pohyb se čtyřmi fázemi, které se skládají z řady po sobě jdoucích klusových kroků. Diagonální pár nohou se současně zvedne, pohne dopředu i došlápne. Protože probíhající pár nohou došlápne o něco později, než druhý pár vykročí. Vzniká tak okamžik volného vznosu. V klusu rozlišujeme následující ruchy:

Pracovní klus je nejběžnějším tempem v základním výcviku, a proto se mu musí věnovat obzvláště velká pozornost. Tempo pracovního klusu musí zůstat pilné. Uvolněný kůň tak vykračuje pravidelně, prostorně a vzletně, tzn. s dobrou aktivitou zadních nohou. Zadní kopyta došlapují do stopy odpovídajícího předního kopyta. Ve **středním klusu** jde kůň prostorněji aniž by přitom zvýšil frekvenci kroků. Silný posuv zádě musí přimět přední nohy k lehkému odpružení a volnému zvednutí. Zadní kopyta došlapují před stopy předních nohou. Lehkým protažením krku se dostane linie čelo-nos lehce před kolmici (prodloužení rámce). Nesmí se však ztratit kontrola nad šjí, protože kůň se i při tomto ruchu musí viditelně sám nést. Ve **shromážděném klusu** vykračuje kůň se silněji zaúhlenými kyčelními a kolenními klouby více ve směru pod těžiště. Tím se zkracuje prostornost, nezmenšuje se však píle, aktivita a kmih. Přední nohy jsou odlehčené – kůň jde vzpřímeněji. Zadní kopyta došlapují nanejvýš do stop předních kopyt. **Prodloužený klus** je nejvyšším zesílením pohybu dopředu v klusu a vykazuje co největší kmih, posun a prostornost ve vztahu k odpovídajícímu prodloužení rámce. Zadní kopyta došlapují výrazně před stopy předních kopyt (Učebnice jezdeckví a vozatajství - díl1, 1998).

Schéma nohosledu v klusu : 1 2

2 1 (Hollý, Hornáček, 2005).

Cval je třídobý vznosný pohyb, který se skládá z řady po sobě následujících cvalových skoků, mezi nimiž se kůň nachází ve volném vznosu. Ruchy ve cvalu jsou:

V **pracovním cvalu** se kůň musí pohybovat pilně, pravidelně a v kmihu, musí být zřetelně rozpoznatelné tři doby cvalu. Prostor cvalového skoku zaujímá asi jednu koňskou

délku. Ve **středním cvalu** se delší a prostornější cvalové skoky prodlužují s odpovídajícím prodloužením rámce. Ve **shromážděném cvalu** zadní nohy doskakují výrazně pod koně a přebírají více jeho váhy, aniž by ztratily pílí. V **prodlouženém cvalu** dosahujeme co největšího prostoru. Přitom musíme zachovat rovnoměrné přilnutí a odpovídající prodloužení rámce. Cvalové skoky jsou oproti střednímu cvalu prostornější, avšak nikoli rychlejší (Richtlinien für Reiten und Fahren - Band 1, 2005).

Nohosled ve cvalu (vlevo): 3 2

2 1 (Hollý, Hornáček,2005).

3.3 Škála výcviku koně

Škála výcviku je souhrnem základních vlastností ježděného koně a představuje jednotlivé fáze, které jsou nutné k dosažení cíle (Učebnice jezdeckví a vozatajství - díl1, 1998).

Základem výcviku je výcviková škála (stupnice), která byla německou jezdeckou federací formulována před 50 lety. Zahrnuje celkem šest bodů: **takt, uvolněnost, přilnutí, kmih, narovnání a shromáždění**. Prvním cílem, o který je třeba usilovat, má být spokojený mladý kůň, který jde dopředu v čistých chodech. Jezdec mu má umožnit co nejvolnější držení hlavy a krku. Přitom usiluje pouze o měkké, pružné a rovnoměrné přilnutí, které vznikne mezi jeho rukama a hubou koně. Prvních tří bodů výcvikové škály, tedy taktu, uvolnění a přilnutí, by se mělo dosáhnout přibližně během jednoho a půl roku výcviku. Ty pak budou sloužit jako základ pro pokročilejší práci. Nemá smysl podávat přesnější časová doporučení, protože na rozvoj celé dvojice jezdec-kůň má velký vliv mnoho individuálních faktorů, a to jak u jezdce, tak u koně (Heuschmann, 2012).

Žádný z těchto bodů nestojí sám o sobě. Jsou navzájem závislé a mohou se obměňovat. K jednotlivým základním vlastnostem se musíme dopracovat systematicky, avšak ne mechanicky. Každý drezurní kůň s dokončeným výcvikem by měl tato kritéria bezpodmínečně splňovat. Škála výcviku platí jak pro systematický výcvik mladého koně, tak pro systematickou skladbu každé tréninkové jednotky ježděného koně. Proto je při všeobecném výcviku koně kladen důraz na jeho rozmanitost. Také ježdění v terénu a při ježdění přes skoky mohou a musí být tyto základní vlastnosti formovány a upevněny.

Správným výcvikem dosažená prostupnost ulehčuje koni poslouchat, činí jej šikovnějším a pro jezdce příjemnějším.

Taktem rozumíme prostorovou a časovou rovnoměrnost ve všech třech základních chodech, tedy v kroku, klusu a cvalu. Uvolnění je předpokladem pro další výcvik a spolu s taktem musí být cílem navykací fáze. Pravidelný pohyb je správný pouze tehdy, když vychází z pružného hřbetu a svaly koně se nenuceně napínají a uvolňují. Pouze kůň, který je fyzicky i psychicky uvolněný, může podat své nejlepší výkony.

Přilnutím rozumíme stálé a lehké spojení jezdcovy ruky a koňské huby. Kůň by si měl pravidelným, uvolněným pohybem dopředu, za který je zodpovědný jezdec svými pobídkami, sám hledat přilnutí na udidle a tím přistoupit na ruku jezdce. Správné přilnutí dává koni jistotu, aby si znovu našel svou přirozenou rovnováhu pod jezdce a vyvážil se, a to při zachované pravidelnosti pohybu ve všech chodech. Nejvyšším bodem koně je týl, kromě chvil, kdy je mu dovoleno natažení krku dopředu a dolů. Dalším stupněm přilnutí je „**kůň na otěži**“. Toto ohnutí v týlu není samo o sobě podstatným cílem gymnastického výcviku, ale důsledkem a průvodním jevem odborné drezurní práce. Proto se nesmí ani mladí koně v základním výcviku, ani starší pokročilejší koně v uvolňovací fázi příliš brzy nutit „na otěž“. Takový požadavek, vynucený především působením ruky, následně negativně ovlivní uvolněnost, aktivitu zadních nohou a tím celkový cíl výcviku.

Kmihem rozumíme předvedení energických impulsů zádě na celkový pohyb dopředu. Kůň jde v kmihu, jestliže energicky vykračuje a ve fázi vznosu své končetiny dobře posunuje dopředu. Kůň má jít uvolněný, s pružným, pohupujícím se hřbetem a měkkým, korektním přilnutím, aby mohl v kmihu klusat a cválat. Kmih charakterizuje pouze klus a cval. V kroku není žádná fáze volného vznosu, a proto nemůžeme mluvit o kmihu. O dobrém kmihu mluvíme tehdy, když se hlezenní klouby hned po vykročení energicky pohnou dopředu a zároveň nahoru, a ne pouze nahoru, nebo jsou-li dokonce taženy dozadu. Hřbetní svaly přebírají pohyb a umožňují jezdcovi, který jde s pohybem koně, příjemně sedět. Jezdec přitom cítí rázný impuls ze zadních nohou dopředu. Kůň je narovnaný, jestliže zadníma nohama jde v jedné stopě. Tzn. když na rovných i zakřivených liniích odpovídá jeho podélná osa linií stopy.

Narovnání je potřebné k rovnoměrnému rozložení váhy na obě poloviny těla a dosáhneme ho důsledným procvičováním obou polovin. Kůň má být narovnaný, aby dosáhl rovnoměrného zatížení, optimalizoval posuvnou sílu a dostal se jistěji na pomůcky, stal se

prostupným, přistoupil rovnoměrně na obě otěže a dosáhl shromáždění. Narovnávat koně musíme neustále, tento proces není nikdy ukončen, protože každý kůň má více či méně výraznou přirozenou křivost. Cílem celkové gymnastické výcvikové práce je udržet koně připraveného k podání požadovaného výkonu a plně použitelného. Proto je rozhodující, aby váha koně a jezdce byla pokud možno rovnoměrně rozložena na všechny čtyři nohy. Přední nohy, které od přírody nesou větší váhu se musí odlehčit, a zadní nohy, které se starají především o pohyb dopředu, se musí ve stejné míře více zatížit.

Ve **shromáždění** přebírají zadní nohy, při silnějším ohnutí kyčelních, kolenních a hlezenních kloubů, více váhy a vykračují dále ve směru pod těžiště. Přední nohy se tak odlehčí a jejich pohyb je volnější. Jezdec i pozorovatel mají pocit, jako by shromážděný kůň šel „do kopce“. Délka kroků, klusových kroků a cvalových se zkrátí, aniž by se přitom omezila píle i aktivita. V klusu i cvalu zůstane kmih zachován v plné míře, což se projeví vyšší akcí končetin (Učebnice jezdeckví a vozatajství - díl1, 1998).

3.4 Výcvik koně

Obecně lze říci, že delší, obdélníkový kůň s kmihuplnými, oslnivými chody, podněcuje jezdce spíš k tomu, aby jeho výcvik příliš urychlil. Takový moderní kůň vybavený dobrým pohybem začne „chodit jen nohama“ nebo s nadměrně napjatým hřbetem. Trenér se však u něj musí důsledně soustředit na nataženou linii krku, kmihuplný dopředný pohyb. U jezdce pak na pružný sed s nepřilíš dlouhými třmeny. Až tehdy, když je hřbet koně stabilní a schopný nést, smí být zatížen .

Mladý kůň, ježděný ve správném držení těla, je také schopen prostřednictvím tahu vazů horní linie nést hmotnost svého trupu zvýšenou o hmotnost jezdce, aniž by přitom musel používat nejdelší hřbetní svaly primárně k nesení hmotnosti jezdce, což není správné. Mladý kůň pohybující se v tomto držení těla se také velmi rychle i s dodatečnou hmotností jezdce naučí nechat projít mechaniku zadních nohou skrze svůj hřbet a týl až do rukou jezdce. Pouze tak lze vybudovat nepostradatelné přilnutí, které jde „zezadu dopředu“. Obecný požadavek, jezdit remontu v natažení dopředu a dolů, vychází právě z této skutečnosti.

Dopředu a dolů neznamená to, jak je často chybně chápáno, že kůň musí chodit „po předku“. Znamená to pouze to, že mladým koním, kteří ještě nemají svaly přizpůsobené k nesení jezdce se umožní, aby svůj hřbet s hmotností hrudníku, břicha i jezdce nesli s hlavou

a krkem co nejvíce nataženým dopředu a dolů, a udržovali tak pružnou přirozenou „nulovou“ pozici těla (Heuschmann, 2012).

Úspěšné jezdectví spoléhá na non asociativní a asociativní způsoby učení. Habituační má důležitou úlohu v procesu učení. U mladého koně návyk definuje postup, kterým se kůň naučí tolerovat své prostředí, zvířata a lidi v něm, spolu s různými vymoženostmi jezdectví, jako jsou sedla, podkovy a deky. Kůň také habituuje na přítomnost jezdce na hřbetě. Dle přirozeného jezdectví, se kůň ovládá pomocí „tlak-uvolnění“. V přirozeném jezdectví rostoucí tlak (včetně zvýšení frekvence dotyků biče) motivuje koně k reakci a odstranění tlaku posiluje požadovanou odpověď. Načasování uvolnění tlaku je rozhodující a důležité pro posílení správné odpovědi. Špatné načasování je původcem mnoha potíží v chování koně a mohou vést k mnoha konfliktům a přerůst v naučenou bezmocnost (McGreevy, McLean, 2010).

Z praxe je známo, že nejvíce matoucí pomůcky pro koně jsou ty, jenž jsou protichůdné (např. pobízet koně dopředu a zároveň jej zadržovat rukou zpět). Dokonce bez mechanických pomůcek mohou jezdci nutit koně, aby setrvali v určité posturální pozici při silném a trvalém tlaku. Použití zvířat jako nástroje pro ekonomický úspěch ovlivňuje výcvik na úkor blaha zvířete. Takzvaný zlomený vaz není odkaz na zlomeninu páteře, ale popisuje polohu krku, zalomeného uměle silou (např. pomocnou otěží nebo vysoké či nízké poloze hlavy) tak, že je viditelná flexe 3., 4. a 5. krčního obratle. Náhlá flexe ve vertikální flexi může být vidět na vazy koní, podstupujících tuto intervenci.

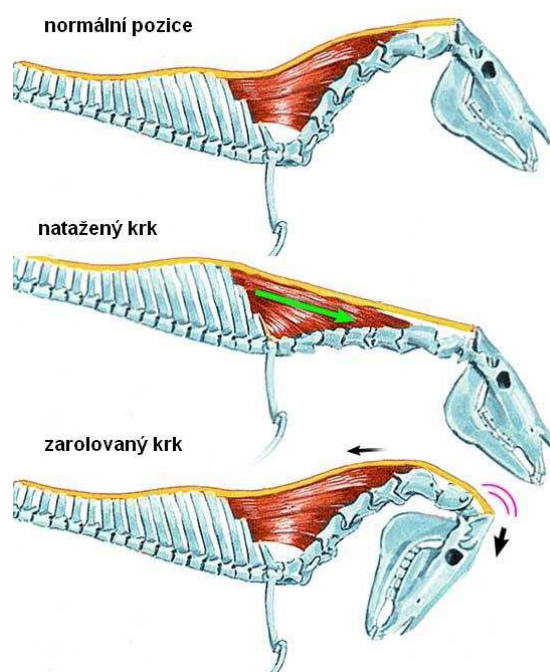
Mnoho současných jezdců používá stále větší tlak otěží, a kůň se vyhýbá tlaku v hubě tím, že zkracuje krk, aby se vyhnul přílišnému tlaku. Tato pozice hlavy a hřebenu krku je vynucená pozice „na otěži“ a pro mnohé dnešní pozorovatele je to správná cesta, avšak v rozporu s akademickými nebo klasickými jezdeckými principy. V důsledku toho je krk zakulacen, avšak hlava vysoko, středně nebo nízkou, kdy nos přijde za vertikální linii. Tato technika může být prováděna z několika důvodů. Například může být vnímáno zlepšení atletických schopností a ovladatelnosti, anebo je možné, že jezdci, trenéři a rozhodčí jsou nezdělaní a ignorují klasické výcvikové principy (McGreevy, McLean, 2010).

Úzkostlivá pozornost a násilí, používané dnes ke zpracování přední části koně dávají vzniknout dojmu, že skutečné jezdectví se odehrává ve směru odpředu dozadu a ne naopak. Neklid, na který si mnozí jezdci stěžují, a otupělost vůči pomůckám pramení z přehnaného působení na hlavu a krk koně, které působí na koně jako brzda. Proto kdokoli, kdo používá příliš ruku a zkracuje krk koně, omezuje podstatným způsobem jak zád, tak hřbet koně.

Avšak trpělivost a ohýbací práce a tím tvorba odpovídajících svalových skupin povedou nakonec ve vyklenutého koně. Kdokoli, kdo pracuje korektně hřbet a záď koně, získá korektní nesení jeho hlavy a krku jako přirozený důsledek. Koně pak zaujmou optimální držení a rádi se nechají po dobré práci vybídnout k protažení směrem dolů. Přílnutí není navozeno rukou jezdce, vyhledávající hubu koně, ale spíše tím, že kůň přijde na ruku sám (Beran, 2009).

3.4.1 Moderní výcvikové metody a jejich vliv na koně

V poslední době byly vysloveny obavy, především od FEI (mezinárodní jezdecké federace), ohledně kontroverzní výcvikové metody "rollkur", neboli hyperflexe, která je používána především v drezurním sportu jako metoda pro zlepšené ohýbání koně. Rollkur zahrnuje hlubokou pozici hlavy a krku, kdy se nos dostává k hrudi koně, kterého je dosaženo především silným tahem za otěže (Von Borstel et al., 2009).

[1]

Různé pozice krku a hlavy. Poslední zobrazení je pozice hyperflexe neboli rollkur.

Dlouhodobé extrémně nízké držení hlavy a krku (rollkur neboli hyperflexe) způsobuje prostřednictvím systému horních krčních svalů a vazů velké napětí nadtrnového vazů a tím až přehnané zvednutí hřbetu (Heuschmann, 2012).

Podle aktuálních výzkumů mají koně, pohybující se s touto pozicí hlavy a krku, největší výkyvy pohybu hřbetu v klusu. Ty se však v žádném případě nesmí zaměňovat s pružícím hřbetem, protože nadměrně napjatý hřbet nepracuje uvolněně. Nelze zaměňovat pohyb za pohyblivost. Kromě toho pozorný pozorovatel zjistí, že takový kůň vleče zadní končetiny za sebou a nepředvádí žádné viditelné podsazení zádě ve shromážděných či prosloužených lekcích. To, že jsou zadní končetiny příliš pomalé a kůň je vleče za sebou, lze vysvětlit anatomickým spojením hřbetu s velkými svalovými skupinami zadních končetin prostřednictvím povázky. Toto spojení přenáší nadměrné a nekorektní napětí hřbetu na odpovídající svaly zadních končetin, takže ty nemohou ve fázi vzhonu došlápnout dostatečně pod tělo koně. Kůň jde na předku. V prodloužení, ani v lekcích „nejvyššího shromáždění“ není vidět ohnutí horních kloubů zadních končetin (podsazení), a to ani v tom nejmenším stupni. Lze tedy říci, že takoví koně jsou i v těch nejlehčích lekcích předváděni bez minimálního shromáždění.

[2]

Na fotografii je vidět koně v pozici rollkur. Toto je vynucená pozice hlavy a krku silným tahem za otěže.

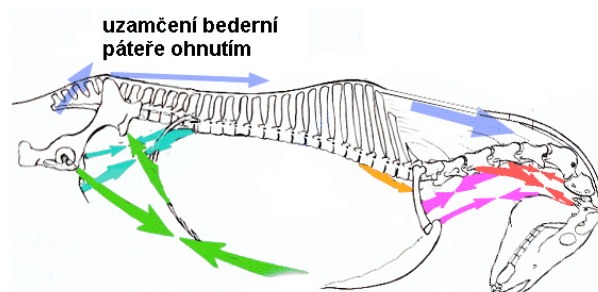
Kromě toho je zjištěné, že koně s napjatým hřbetem a extrémně ohnutým krkem, se neustále pokoušejí uniknout před hmotností jezdce tím, že od ní utíkají. To zase vede k ještě silnějšímu působení rukama a nutí jezdce sedět ještě více ztuhle a často sedět v záklonu. Kůň trénovaný v této pozici se musí během opracování před soutěží extrémně dlouhou dobu unavovat, aby bylo možné zvládnout tento „utíkácí“ reflex. Negativní účinky výcvikového i zdravotního druhu, které se často vyskytují u koní s prohnutým hřbetem, se objevují také u koní trénovaných se hřbetem extrémně napjatým. Existuje tzv. prohnutý hřbet (koně, kteří „chodí nohama“) a přepjatý hřbet (rollkur, ztuhlí koně). Tyto stavy hřbetního svalstva jsou

důsledkem silného působení rukou směrem dozadu. Blokují zád' koně a brání tomu, aby impulzy proudily hřbetem do ruky jezdce. Následkem toho se dostávají problémy se sedem a přilnutím. Tyto stavy jsou rozhodující pro pohodlnost sedu, pro radost a lehkost při ježdění – což je zvláště důležité – pro zdraví koně. Stavy, kdy je hřbet ztuhlý, vedou dříve nebo později ke známému poškození hřbetu nebo končetin (Heuschmann, 2012).

Pokud chceme snížením hlavy natáhnout šíjový vaz a tak „zvednout hřbet“, bude to ve skutečnosti mít jen poloviční užitek. Hrudní páteř se tak zvedne díky tahu za vysoké trnové výběžky obratlů. Šíjový vaz také táhne za nadtrnový vaz, který jde podél hrudní a bederní páteře. Pokud je tento napnutý, poslední bederní obratle jsou skutečně taženy nahoru vzhledem k obratlům uprostřed hrudní páteře.

Vazy mezi sebou spojují obratle. Dorzální podélný vaz leží na straně páteřního kanálu a ventrální podélný vaz na ventrální ploše obratlů. Šíjový vaz je mohutný elastický vaz, který udržuje hlavu i krk vzpřímené bez svalové námahy a zároveň i dorzálně modeluje i tvar krku. Skládá se z provazce a desky. Párový provazec šíjového vazy odstupuje z vnějšího týlního hrbolu a upíná se na trnové výběžky prvních hrudních obratlů. Deska šíjového vazy, zároveň párová a plochá, odstupuje na rudimentálních trnech krčních obratlů a kaudálně splývá s provazcem. Nadtrnový vaz jako kaudální pokračování provazce šíjového vazy je jako elastický vaz rozprostřen na vrcholech hrudních a bederních obratlů a končí na hřebeni křížové kosti (Marvan a kol., 2007).

U koně trénovaného tak, že zvedá hřbet tahem kohoutku dopředu, dochází ve skutečnosti ke stálému napětí a následně uzamčení beder. Je to proto, že hlava je stále dole, místo toho, aby zatáhla za vaz při každém kroku, jako by pulzovala. (Sandin, 2010 [online]).

[3]

Obrázek 3 naznačuje uzamčení bederní páteře při extrémním ohnutí hlavy a krku, což je nežádoucí pro práci zadních končetin.

Von Borstel et al. (2009) uvádí, že rollkur způsobí stav zvýšeného vzrušení nebo úzkost. Bylo prokázáno, že rollkur má za následek silnější strachovou reakci během setkání se strachovým podnětem. Proto může mít dopad na bezpečí koně a jezdce, protože se riziko nehody zvyšuje vzhledem k silnější reakci koně na podnět.

Pozice rollkur vystavuje koně 1 tlakovému signálu pro 2 odpovědi (ohnutí krku a zpomalení), je ohroženo normální vidění. To může mít také vliv na bezpečnost jezdce, pokud kůň vykazuje pomalejší reakci na zpomalení. Tato neuvážená praxe se zaměřením na extrémní ohnutí krku je populární mezi současnými drezurními jezdci. (Mc Greevy et al., 2010).

Jízda na koni přispívá k asi jedné čtvrtině všech smrtelných sportovních úrazů. Heitkamp et al.(1998) a Keeling et al.(1999) zjistili, že 27% úrazů z jízdy na koni jsou zapříčiněny strachovými reakcemi koní (Von Borstel et al., 2010).

Studie ukazuje, že takto ježdění koně jsou nuceni pracovat na vyšší úrovni nepohodlí, a že se budou chtít vyhnout pozici rollkuru, pokud dostanou šanci. Rollkur má potenciální negativní dopad na bezpečnou jízdu a pohodu a zdraví koně, jak se ukázalo v posledních studiích. Pro nedostatek jasných vědeckých důkazů o jakémkoli blahodárném účinku se navrhuje, aby rollkur nebyl cvičen donucovacím způsobem (Von Borstel et al., 2009).

3.5 Cviky ježděné ve vysokých jezdeckých školách

Nejvyšší formu klasického ježdění tvoří figury vysoké jezdecké školy. Toto jezdecké umění se rozvíjelo v tzv. jezdeckých akademiích, první měla sídlo v Neapoli, kde ji založil v r. 1534 F. Gris.

Prakticky všechny chody a skoky, které považujeme za tzv. získané, vypracované systematickým výcvikem, jsou přirozenými pohyby koně. Lze je pozorovat v rutinní praxi i u koní neškolených. Frekventovaný projev lokomocí, které se řadí do kategorie chodů získaných, je charakteristický pro koně na pastvě. Při hrách, úleku, potěšení z pohybu, rozpustilosti nebo vzájemném soupeření členů stáda pozorujeme také četné prvky vysoké školy, jakými jsou **pasáž, leváda, krupáda, kurbeta a ev. i kapriola**.

V širokém spektru lokomočních projevů koní se paralelně uplatňují přirozené chody těchto zvířat právě tak, jako jejich umělá (získaná, naučená) varianta. Chody, které získávají

koně díky systematickému výcviku jsou: **školní krok, školní klus, školní krátký cval, překroky v kroku, klusu, ve cvalu, traverzály v krátkém cvalu, přeskoky ve cvalu apod.**

Získané chody diferencujeme z hlediska způsobu a charakteru provedení na tzv. přízemní (školní krok, školní klus a školní cval) coby chody „první generace“. Ty doplňuje **piaf, pasáž** (jakýsi „vydržený klus“ realizovaný ve vysokém stupni sebrání, při kterém se diagonální končetiny střídají v pravidelných, avšak delších intervalech) a **pirueta** (představuje obrat kolem zádi o 360°; skládá se ze 4 cvalových skoků). V **pesádě** svírá horní linie hřbetu koně opírajícího se o pánevní končetiny přibližně úhel 45° vůči horizontu terénu a ohnuté hrudní končetiny jsou mírně nad zemí. Podstata umění provést pesádu je ve schopnosti koně a jeho jezdce udržet v této pozici rovnováhu. Při **levádě** kůň téměř „sedí“ na hleznech a své hrudní končetiny má uspořádaně složené před tělem, ve vzduchu. **Galopádou** se nazývá kulatý a kmihem nabitý cval ve frekvenci pod 90 skoků za minutu.

Cvalem „druhé generace“ je **redopp a mézair**. Pohybový projev koně v redoppu se realizuje na dvou stopách způsobem, kdy dochází k přemísťování v první fázi obou hrudních a v následné fázi obou zadních končetin ve smyslu traversu nebo reversu. Obtížnost spočívá v dvoutaktním provedení cvalu (pro koně je přirozený cval trojtaktní). Obdobný pohyb realizovaný na přímé stopě - houpavě z pánevních na hrudní a zpět - reprezentuje mézair. Uvedený cvik by se dal popsat jako leváda s posunem. Tento postup se několikrát opakuje, je to celá řada levád za sebou, a však ne na místě, nýbrž kupředu, s krátkým dotekem země hrudními končetinami mezi jednotlivými posuny pánevních končetin. Vystupňované sebrání v redoppu umožňuje provedení chodu zvaného **terre a terre**, při kterém je přední část přemísťována do výše.

Druhou skupinou z hlediska způsobu provedení tvoří tzv. nadzemní cviky. Z aspektu stupně obtížnosti je řadíme mezi „chody třetí generace“ (označované také termínem „figury vysoké jezdecké školy“).

Kurbetta je prvním z tzv. školních skoků, při kterém se kůň z piafy a přes pesádu a levádu vzpřímí (vztyčí se na pánevní končetiny a následně se výskokem šikmo vzhůru odpoutá od země, při čemž stáhne zadní končetiny pod sebe).

Lankáda (z francouzského „lancer“, tj. vymrštit, ev. pružně provést). Úloha vychází jako obvykle z piafy. Skok provede kůň se skrčenými hrudními končetinami dozadu tak, že

po dopadu na zem se jako první země dotknou pánevní končetiny. Skok si koně osvojují na pilárech.

Krupáda se provádí z levády, z níž se kůň odrazí a provede skok šikmo vzhůru, přičemž stáhne zadní nohy pod sebe. To znamená, že provádějící jedinec zvedne svůj předek a pomocí pánevních končetin poskočí dopředu asi o 30 až 40 centimetrů. Čím je skok vyšší, a linie hřbetu horizontálnější, tím je provedení krupády dokonalejší.

Ballotáda je v podstatě krupádou, avšak s tím rozdílem, že kůň má po výskoku své pánevní končetiny přitažené k tělu takovým způsobem, že jsou zezadu viditelné podkovy. Držení pánevních končetin působí dojmem, že kůň chce vykopnout, avšak nevykopne, (dělá dojem „balíku“, z fr. „ballot“). Hřbet je při této úloze v téměř horizontální rovině.

Kapriola, původně bojová figura, je nejnáročnějším cvikem vysoké školy. Existují názory, podle kterých je krupáda a ballotáda pouze vývojovým stupněm kaprioly a tvoří vrchol klasického ježdění. Spojuje totiž v sobě maximální možné nesení s maximálně možným posunem. Kultivovat obě tyto kvality je cílem a smyslem jezdeckého umění.

Realizace tohoto skoku začíná mohutným odrazem pánevních končetin, díky čemu se jedinec vymršτί šikmo vzhůru (jako při ballotádě). Těsně před tím, než jeho hřbet dosáhne horizontální polohy, v mrtvém bodě stoupání kůň vymršτί obě pánevní končetiny směrem dozadu (za sebe). Dopad na zem se realizuje na všechny 4 končetiny. Nejschopnější jedinci dokáží kapriolu opakovat bezprostředně za sebou několikrát. Vysokého stupně sebrání s neobyčejným ohnutím v hleznech a v kloubech kyčlí, tj. schopnosti střídavého sebrání a opětovného uvolnění síly jedince dosáhnou pouze někteří koně školení ve vysoké škole. K provedení kaprioly jsou vhodní takový koně, kteří reagují na každou pobídku bičem „vyhazováním zadními“. Kromě toho musí být temperamentní, spíš kratšího rámce, se širokým, osvaleným krkem, nadprůměrně pevným hřbetem a přirozeně s maximem prostupnosti (Duruttya, 2005).

3.6 Cviky prováděné v drezurním sportu

Obrat okolo zádě : Obrat okolo zádě je cvik ke zlepšení shromáždění. Kůň při něm má z jistého přistavení, přilnutí a mírným podélným ohnutím opisovat předkem půlkruh okolo zádě. Osa otáčení tvoří kolmici k zemi co nejbliže k vnitřní zadní noze, která se přitom

v rytmu kroku zvedá a opět došlapuje. Vnější zadní noha opisuje malý půlkruh okolo vnitřní nohy. Přední nohy vyšlapují dopředu a do strany a kříží se. Zadní nohy se křížit nesmějí. Kvůli položení bodu otáčení kůň opustí původní stopu o jednu koňskou šířku, proto se do ní musí nakonec jedním krokem dopředu a do strany vrátit. Pouze při tomto posledním kroku smí vnější zadní končetina předkročit dopředu a do strany.

Krátce čelem vzad: Krátce čelem vzad provádíme ze středního kroku nebo klusu. Nohosled je stejný jako u obratu při zastavení, pouze koně před ani po provedení obratu nezastavujeme (Učebnice jezdeckví a vozatajství – díl 1, 1998).

Stranové pohyby: Chody do strany slouží k procvičování zádi a ke zdokonalení ohnutí, ke zvýšené poddajnosti v pobídkách holení a otěží. Podporují shromáždění, volnost ramene a upevňují rovnováhu koně. Posuvná síla se sníží na úkor nosné síly, aniž by se snížila pružnost.

Dovnitř plec: Při dovnitř plec jsou přední nohy vzdáleny přibližně půl kroku od stopy vnitřní zadní končetiny směrem do jízdárny tak, že se vnější rameno postaví před vnitřní kyčel. Vnitřní nohy překračují vnější, vnitřní zadní kráčí do směru přední vnější. Kůň je podélně ohnut a sestaven, dle jeho anatomických možností ohnut proti směru pohybu. Vnitřní zadní nohy v důsledku šikmého postavení koně, shromáždění a ohnutí, musí přebírat více zátěže a vykračuje směrem k těžišti.

Renver: Při renveru, stejně jako u dovnitř plec, je stopa vnějších končetin koně vzdálena asi půl kroku od stopy zadních nohou směrem do jízdárny. Kůň je, na rozdíl od dovnitř plec, sestaven a ohnut do směru pohybu.

Traver: Traver slouží stejně jako renver ke zdokonalení cviku dovnitř plec, dosažené ohebnosti zadě, zlepšení shromáždění a ohebnosti v trupu a týle. Z gymnastického hlediska výcviku je při traveru zatěžována a ohýbána vnitřní zadní noha, která je při vykročení zatížena váhou těla koně. V traveru je zadní část koně postavena dovnitř jízdárny natolik, že vnější kyčel koně je přibližně v jedné linii jako vnitřní rameno. Kůň kráčí do směru ohnutí a sestavení. Vnější kopyta kráčí směrem k těžišti a překračují v úzké stopě vnitřní. Zadní vnitřní noha je více zatížena a ohnuta, protože přes ní se do strany posunuje váha koně.

Traversály: Traversály jsou posun koně dopředu-do strany na liniích vedoucí dovnitř jízdárny a zpět ke stěně, nebo na střední čáře jako cik-cak traversály. Kůň se přitom pohybuje jako v traveru, ohnutý kolem vnitřní holeně jezdce a sestavený do směru pohybu. Traversální

posun probíhá tak, že podélná osa koně je neustále paralelně se stěnou. Zád' koně nesmí jít ani na okamžik napřed. Předek koně, jde maličko napřed tak, aby paralelnost zůstala zachována. Účel traversál je jako u traveru gymnastika a prověření pravidelného procvičování koně a rovněž shromáždění, dosažené zvýšeným zatížením vnitřní zadní nohy. U traversál do dvou a více směrů jako u cik-cak traversály k tomu přijde ještě zvýšená pružnost a zajištění poslušnosti na pomůcky jezdce. Traversály se jezdí ve shromážděném klusu nebo ve cvalu.

Letmá změna cvalu : Letmá změna cvalu proběhne v okamžiku fáze vznosu , který odděluje jeden cvalový skok od druhého. Téměř všichni koně dělají letmou změnu cvalu již za mlada na louce ve volném cvalu. Ve výcviku můžeme započít letmou změnu cvalu teprve potom, když je vzdělán natolik, že nacválá vlevo i vpravo v libovolném bodě na nejjemnější pomůcky, jistě a vzosně cválá v kontracvalu, v jasném trojdobém taktu. Letmá změna se daří bezpečně a pravidelně pouze s koněm, který je uvolněný, narovnaný, a v rovnováze cválá v kmihu a v dostatečném shromáždění. V okamžiku vznosu se stává vnitřní zadní noha budoucí vnější a dopadá po okamžiku vznosu jako první. Pak následuje diagonální pár, nová vnější přední zároveň s novou vnitřní zadní a jako poslední nová vnitřní přední.

Letmá změna cvalu v sériích: V sériích se počítají přeskoky podle předem určených cvalových skoků. V drezurním sportu se používají série po 3-4-2 cvalových skocích a po jednom cvalovém skoku. Počet cvalových skoků v sériích mezi přeskoky se určuje podle došlapu vnitřní přední nohy.

Série skok od skoku: Při přeskocích skok od skoku přeskakuje kůň bez meziskoku.

Piruety: V piruetě opisuje předek koně kruh kolem zádi. Poloměr kruhu odpovídá délce koně, středem je vnitřní zadní noha, pohybující se téměř na místě. Piruety jezdíme ve shromážděném kroku, cvalu nebo piafě. Rozlišujeme piruetu: Poloviční – 180°, a celou – 360°. Předpokladem správného a jistého provedení je zvládnutí lekce obrat kolem zádě, resp. krátce čelem vzad.

Piruetu v kroku: Je obrat kolem zádě dokonale provedený. Kůň je sestaven a ohnut do směru pohybu. Přední nohy a vnější zadní noha se pohybují okolo vnitřní zadní, která se při každém kroku zřetelně zvedne směrem k těžišti a dopadne na stejné nebo téměř stejné místo. Jasný čtyřdobý takt zůstává zachován. Pomůcky jsou stejné jako při obratu kolem zádě.

Piruetu ve cvalu: Zád' koně opisuje co nejmenší kruh, třídobý takt se nemá ani na okamžik ztratit. Zadní vnitřní noha přebírá při zmenšení kruhu váhu, kterou jí ostatní 3 nohy,

zejména vnější zadní, přenechávají. Korektní pirueta se vyznačuje schopností vnitřní zadní nohy ohnout se a vyvinout sílu ke zřetelnému odpružení převzaté váhy. Takt a tempo piruety jsou stejné jako u shromážděného cvalu. Počet cvalových skoků je řízen výlučně udržením taktu. Pro celou piruetu je 6-8 skoků, pro poloviční 3-4.

Cviky vysoké školy: Poznává-li se ve výcviku, že kůň má dostatečné tělesné předpoklady a školními cviky zvýšenou poslušnost a prostupnost, držení a kmih jsou dosaženy ve všech chodech, může se přejít ke cvikům vysoké školy. Piafa a pasáž jsou jediné cviky vysoké školy, které se požadují v těžkých drezurních úlohách drezurního sportu (Grand Prix), zatímco ostatní školní skoky jako levada a pesada jsou zařazeny do výcviku velmi zřídka, především ve vysoké jezdecké škole ve Vídni.

Piafa: Piafa je pravidelný, vznosný pohyb téměř na místě. Diagonální páry nohou se pohybují podobně jako v klusu, ale bez okamžiku vznosu. Největší část váhy nesou v kloubech ohnuté zadní končetiny, přední nohy se opírají jen lehce. Přední část koně je viditelně zvednutá, týl je nejvyšším bodem. Přední noha se zvedá zřetelně přibližně do vodorovného postavení předloktí a dopadá kolmo dolů, zatímco diagonální zadní noha se zvedá do výšky spěnkového kloubu stojící zadní nohy.

Pasáž: Pasáž je nejvyšší propracování a zdokonalení klusu. Je to pohyb klusu s výraznějším a delším okamžikem vznosu, kde kromě nosné síly zadních nohou působí i síla posuvná. Zvednutý diagonální pár zůstává chvíli ve vzduchu. Jako u piafy se zvedá předloktí do vodorovné polohy. Zadní končetiny, ohnuté v kloubech, odpružující zátěž pilně v taktu vpřed přesně ve stopě předních končetin. Svalstvo zad se při tomto cviku musí napnout jako u piafy, hřbet vyklenout. Předpokladem pasáže je dobré narovnání a dobré shromáždění koně (Učebnice jezdeckví a vozatajství – díl 2, 2000).

4. Hipoterapie, paradrezura

Členění hiporehabilitace : hipoterapie, léčebné pedagogicko-psychologické ježdění a parasport .

Oblasti hiporehabilitace :

EAT – Equine Assisted Therapy (léčba prostřednictvím koně) může zahrnovat jakoukoli terapii (mimo hipoterapie) prováděnou uznávaným terapeutickým zařízením. Terapie zahrnuje jakékoli aktivity v oblasti „horsemanship“ (přirozené partnerství člověka a

koně) které se buď realizují na koni, nebo ze země. Příkladem může být hřebelcování koně k získání lepšího rozsahu pohybu, rovnováhy a hrubé a jemné motoriky.

EFP – Equine Facilitated Psychotherapy (podpůrná psychoterapie s koňmi) – léčba emocionálních poruch a poruch chování prováděná profesionály s licencií v oblasti psychoterapie nebo psychiatrie, která využívá koně jako nástroje pro zprostředkování interakce mezi klientem a odborníkem.

EEL – Equine Experiential Learning (praktická výuka s pomocí koní) – výukové programy, které jsou přizpůsobeny k seznámení se s výukovou látkou pro populaci se speciálními potřebami a problémy.

EAP – Equine-Assisted Psychotherapy (psychoterapie s pomocí koní) – uplatňují se zde psychoterapeutové a psychiatři. Využití nachází v léčení celé škály psychických poruch a onemocnění.

Hippotherapy (hipoterapie - odvětví fyzioterapie) – fyzioterapeutická metoda využívající pohyb koně.

Therapeutic riding (terapeutické ježdění) - využívá koňské aktivity k podpoře fyzické, kognitivní, emocionální a sociální vitality u postižených osob. Terapeutické ježdění zahrnuje sportovní, volnočasové a rehabilitační aktivity a také vzdělávací terapeutické aktivity. Zdůraznění terapie ve sportovní činnosti slouží k získávání dovedností k rehabilitaci nebo soutěživosti pod vedením terapeutů s jezdeckou licencií (II. Stupně). Sport může zahrnovat pouhé svezení, ježdění a voltiž (Velemínský a kol., 2007) .

Začátkem 20. století se léčebná jízda na koni dostává do okruhu zájmu zdravotníků. Po první světové válce se používá kůň k rehabilitaci válečných invalidů. V letech 1950-1960 se hipoterapie začala používat k rehabilitaci pacientů po poliomyelitis anterior acuta. V 60. letech vznikají organizace zabývající se hipoterapií prakticky po celé Evropě i USA. Začátky v naší republice se datují kolem roku 1947. V současné době je garantem hipoterapie u nás Česká hiporehabilitační společnost (ČHS), založená roku 1991. Sdružuje lékaře, fyzioterapeuty, cvičitele jezdeckví, parasportovce, pacienty i rodiče handicapovaných dětí. Zajišťuje výuku pro odborníky pracující v hiporehabilitaci (Velemínský a kol., 2007).

Vyvrcholením léčebného působení koně a integrace zdravotně postiženého člověka do běžné společnosti jsou sportovní a rekreační aktivity. Udržují dobrou fyzickou i psychickou kondici po celý život (Nerandžič, 2006).

4.1 Ježdění handicapovaných, sport pro handicapované

Drezura a paradrezura patří k vrcholům jezdeckého umění, protože v této disciplíně jde o dokonalou souhru mezi jezdcem a koněm. Upravené úlohy jezdeckého sportu podle možností zdravotně postižených jsou formulovány v pravidlech paradrezurního sportu. Kromě souhry mezi jezdcem a koněm jde i o nácvik orientace v prostoru. Je to vhodný sport prakticky pro všechny kategorie zdravotně postižených (po amputaci, mentálně postižení, nevidomí, neslyšící, sportovci s dětskou mozkovou obrnou, roztroušenou mozkomíšní sklerózou atd.) Základní podmínkou je, aby se jezdec udržel v sedle a nebál se (Nerandžič, 2006) .

První paradrezurní závody se začaly pořádat v Anglii a Skandinávii v 70. letech minulého století. První mistrovství světa se konalo ve Švédsku v roce 1987 (8 soutěžících zemí). Druhé se odehrálo v Dánsku v roce 1991, kde byla založena IPEC (The International Paralympic Equestrian Committee). V roce 1996 (Atlanta, USA) se paradrezura stala součástí paralympijských her. IPEC se v roce 2006 připojila k FEI pod názvem Para-Equestrian jako jeho 8. disciplína. Velkým dosaženým úspěchem je, že tato disciplína byla poprvé v historii jezdeckví začleněna do Alltech FEI Světových jezdeckých her, pořádaných v Kentucky v roce 2010 (Lantelme, 2010, [online]).

Paradrezura patří mezi paralympijské sporty. Pravidelně se konají mistrovství světa a Evropy. V roce 2006 se parajezdeckví stalo osmou disciplínou FEI - Mezinárodní jezdecké federace, a tím i národních jezdeckých federací .

Paradrezura je drezura pro handicapované jezdce a drezura je klasická jezdecká disciplína, kdy jezdec předvádí se svým koněm předem danou úlohu na obdélníku 20x40 nebo 20x60m po jehož obvodu je umístěno 8-12 písmen. Drezurní úloha obsahuje určitý počet cviků a jejich obtížnost je daná stupněm výcviku – od základní obtížnosti pro začínající koně nebo jezdce, až po velmi těžkou obtížnost pro ty nejzkušenější dvojice. Úlohu hodnotí 3-5 rozhodčích, kteří jednotlivé cviky hodnotí známkami od 0 do 10, kdy 10 je známka nejlepší. Celkový výkon je dán součtem všech známek a uvádí se obvykle v procentech. Velmi

oblíbenou soutěží jsou volné sestavy na hudbu, kdy jezdci musí v časovém limitu předvést předepsané cviky, ale mohou je seřadit a doplnit podle vlastního uvážení (klub Kvítek, 2013 [online]).

4.1.1 Kůň pro parajezdectví

Zde se bez přípravy závodního koně nelze obejít, protože klient nebo pacient, podle svých schopností a s přihlédnutím na svůj psychický, fyzický, eventuelně smyslový handicap, absolvuje některou jezdeckou disciplínu i v soutěžní podobě. Jezdec koně vede (Hollý, Hornáček, 2005) .

Nároky na koně :

- předpoklady pro daný sport
- lehká ovladatelnost
- chodivost
- speciální příježděnost ve vztahu k handicapu a určené jezdecké disciplíně

Proto při výběru koně pro hiporehabilitaci musíme mít dopředu jasné, jak a kým bude kůň využíván. Podle toho se vybírá exteriérově i temperamentně vhodný kůň (Hollý, Hornáček, 2005) .

Pro sportovní ježdění handicapovaných jezdů musí být vybírání koně mimořádně spolehliví, respektující nezkušenost jezdce a omezení jeho fyzických a psychických schopností. Kůň musí pochopit, co člověku chybí, přitom jej neshodit a nezranit. Každá tréninková hodina musí být vedena zkušeným trenérem. Při této fázi je prověřován charakter a trpělivost koně (Nerandžič, 2006).

4.2.2 Kategorie jezdců a klasifikace

Obecně je v parasportu největší problém sestavit skupiny jezdců tak, aby jejich handicap byly zhruba stejně těžké a aby soutěž mohla být hodnocena spravedlivě. V

paradrezuře a paravozatajství jsou dána mezinárodní pravidla včetně klasifikací, které mají za úkol toto zjistit.

V paradrezuře jsou tyto skupiny :

I. – pouze krok

I.a. – krok s krátkou klusovou reprízou

II. – klus

III. – cval s jednoduššími cviky

IV. – cval se složitějšími prvky

Klasifikátor vyšetřuje rozsahy pohybu kloubů nutných k jízdě na koni, svalovou sílu, koordinaci, schopnost udržet těžiště v sedě a ve stoje, dále se berou v úvahu zrakové poruchy, pomůcky nutné k pohybu (berle, vozík, protézy...). Klasifikátor nejprve určí profil klienta a pak jej zařadí do skupiny. Jezdec nemusí jezdit ve své skupině, někdy je jeho zdravotní stav kolísavý, jindy z různých důvodů nemůže dojít až do výkonnosti odpovídající jeho skupině, ale bude hodnocen zvlášť a nemůže soutěžit o mistrovský titul. Na mezinárodních závodech je pro tyto jezdce vypisována zvláštní soutěž. Jezdec naopak může soutěžit o skupinu výš, je brán, jakoby do skupiny patřil a nemůže se odvolávat na svůj handicap (Velemínský a kol., 2007).

Mobilita soutěžícího, síla a koordinace jsou posuzovány s cílem zjistit jejich klasifikační profil. Lidé s podobnými funkčními schopnostmi - profily - jsou seskupeny do soutěžních tříd. Tyto stupně zahrnují od pro nejvážněji postižené až po třídy IV, které zahrnují soutěžící s nejmenším handicapem. Soutěž v rámci každé třídy může být proto posuzována vzhledem ke schopnostem jednotlivého soutěžícího a jeho koně, bez ohledu na handicap soutěžícího. (FEI, 2013 [online]).

Klasifikace je doporučena i v případě, že jezdec nebude soutěžit a chce jezdit jen rekreačně. Klasifikátor určí možný dosažitelný stupeň výcviku a může doporučit trenérovi nebo cvičiteli další postup při tréninku, aby nedošlo ke zdravotním potížím jezdce následkem nevhodné zátěže, nebo naopak aby jezdec zbytečně nestagnoval.

Pro účast na národních soutěžích musí být fyzicky handicapovaný jezdec oklasifikován dvěma národními klasifikátory. Pro účast na mezinárodních závodech je potřeba klasifikace

od dvou mezinárodních klasifikátorů uvedených na seznamu FEI. Jezdec s oční vadou musí být oklasifikován dvěma očními lékaři, kteří jsou současně i mezinárodně uznanými klasifikátory pro oční vady. U očních vad je rozdělení: B1 - nevidomí, B2 - zbytky zraku, B3 - zbytky zraku. Skupina B3 je v jezdeckví neklasifikovatelná a takto postižení lidé se paradrezurních soutěží nemohou účastnit. Ve všech případech mezinárodní klasifikace musí být oba klasifikátoři každý z jiné země.

4.2.3 Kompenzační pomůcky

Parajezdci mohou používat různé kompenzační pomůcky – ty doporučuje klasifikátor handicapu s ohledem na bezpečnost a možnosti jezdce a schvaluje je technický delegát s ohledem na pohodlí a bezpečnost koně (klub Kvítek, 2013 [online]).

Jsou to můstky z otěží, dewonshirská bota (zabraňující, aby se špička dostala skrz třmen), westernové sedlo, nemusí se používat třmeny, místo chybějící nohy mohou mít tušírku a řadu dalších. Pomůcky musí být zapsané v licenci jezdce, umožněny jsou i hlasové pomůcky. V případě nevidomých jsou v místech s písmenky umístěny buď hlásiče, které automaticky hlásí jezdcí průjezd písmenem, anebo lidé, kteří dělají totéž. Od roku 2007 je paradrezura součástí disciplín spadající pod Českou jezdeckou federaci. ČJF umožňuje paradrezurním jezdcům, kteří jezdí cvalové drezurní úlohy, získat licenci ČJF pro drezuru, aniž by museli absolvovat skokovou část (Velemínský a kol., 2007).

Kompenzační pomůcky musí mít jezdec zaznamenány ve své klasifikační kartě vydávané FEI. Dodržování a správnost použití kompenzačních pomůcek se velmi přísně kontroluje. Pokud parajezdci startují v soutěži se zdravými jezdci, musí kromě licence ČJF před začátkem soutěží předložit i svoji FEI kartu, kde je specifikován jejich handicap a použití kompenzačních pomůcek - sbor rozhodčích musí použití kompenzačních pomůcek jezdcí povolit (klub Kvítek, 2013 [online]).

[4]

Na obrázku 4 je fotografie jezdce s amputovanou dolní končetinou. V drezurním obdélníku předvádí střední klus. Jezdec místo holeně používá dlouhý drezurní bič. Sedlo je speciálně uzpůsobeno pro dobrou stabilitu jezdce.

4.2.4 Tým pro paradrezuru

Tým je složen stejně jako při běžném sportu – trenér, jezdec, kůň. V případě potřeby mohou pomáhat ještě další pomocníci. Paradrezurní i paravoltižní školení jsou zajišťována ve spolupráci s Českou jezdeckou federací, Českou hiporehabilitační společností, zejména pak Českým paralympijským výborem ve spolupráci s klubem Kvítek Praha, a to jak pro rozhodčí, tak pro cvičitele a trenéry. Závody pořádají jednotlivé sportovní subjekty. Může je uspořádat kdokoli třeba i při drezurních či jiných závodech pod Českou jezdeckou federací.

4.2.5 Požadavky na koně pro paradrezuru

- příježděnost pro krokové úlohy na stupeň L, pro ostatní lépe S
- ochotu k pohybu vpřed (většina parajezdců nemá sílu k utlačení nechodivého koně)
- minimální lekavost
- spolehlivost při obtížném nasedání a sesedání
- tolerance tvrdší ruky, tužších beder a poruch koordinace a rovnováhy u některých parajezdců (Velemínský a kol., 2007).

4.3 Klasifikační skupiny

Ia.skupina: Nejtěžší handicap, velmi malá funkčnost všech čtyř končetin, těžké poruchy koordinace a rovnováhy, vážné deformity, těžká spasticita, paréza, vozíčkáři.

Obtížnost: Krok, ve volné sestavě je povolena práce na dvou stopách a klus.

Ib.skupina: Snížená funkce všech čtyř končetin poruchy koordinace, rovnováhy, výrazně omezený pohyb a ovládání pánve, paraplegici, absence dvou končetin - např.ruka, noha na stejné straně atd.

Obtížnost: Krok, klus, ve volné sestavě je povolena práce na dvou stopách.

II.skupina: Těžké postižení končetin na stejné straně těla, chybí obě dolní končetiny, vozíčkář s dobrou koordinací trupu atd.

Obtížnost: krok, klus, ve volné sestavě je povolen cval.

III.skupina: Nevidomí B1, chybí obě ruce, chybí jedna noha-pahýl méně než 10cm, lehčí poruchy koordinace apod.

Obtížnost: Krok, klus, cval, práce na dvou stopách – úroveň klasické „Z“ až „L“drezury, ve volné sestavě je povolena práce na dvou stopách ve všech chodech, přeskoky ve cvalu.

IV.skupina: Chybí noha - pahýl delší než 10cm, celá ruka, zbytky zraku B2 apod.

Obtížnost: Úlohy jsou na úrovni klasické „L“ až „S“drezury, ve volné sestavě mohou být obtížné prvky mimo piaf, pasáž a celou piruetu ve cvalu.

Národní závody:

- paražedci musí být členy ČJF prostřednictvím registrovaných subjektů
- platná národní klasifikace

Mezinárodní závody:

- paražedci musí být členy ČJF prostřednictvím registrovaných subjektů
- platná mezinárodní klasifikace
- registrace FEI platná pro daný kalendářní rok

Úbor jezdce:

Je stejný jako v klasických drezurních soutěžích, jezdec však musí mít ve všech skupinách tříbodovou přilbu (klub Kvítek, 2013 [online]).

Podle stupně postižení se jezdí na obdélníku 20x40 (Ia - III) nebo 20x60 m (IV) (Burdová, 2012 [online]).

Doplňková soutěž:

Na všech paradrezurních závodech v ČR, uvedených v kalendáři, je vypisována i "doplňková" soutěž pro jezdce s neklasifikovatelným handicapem, pro jezdce začínající a ty, kteří nejezdí ve své klasifikační skupině. Jezdci, kteří se účastní těchto soutěží, výše uvedené podmínky splňovat nemusí, kromě úboru.

4.4 Podmínky pro účast koní v paradrezurních soutěžích

- věk min. 6 let
- koně musí mít platnou licenci ČJF
- musí splňovat veterinární podmínky pro start v klasických soutěžích. Při mezinárodních závodech musí mít mimo jiné očkování proti chřipce 2x do roka
- v případě účasti na mezinárodních závodech musí mít kůň registraci FEI platnou pro daný kalendářní rok

Podmínky pro koně startujících v paradrezurních soutěžích :

pro skupiny Ia., Ib., a II minimálně „Z“ drezuru s výsledkem minimálně 56%

pro skupiny III. a IV. minimálně „L“ drezuru s výsledkem minimálně 52%

Výkonnost nemusí kůň plnit v každém roce znovu, musí však být prokazatelná z minulých let (klub Kvítek, 2013 [online]).

[5]

Na této fotografii je jezdec s postižením zraku. Pomocníci mají na sobě výrazně značená písmena a mohou hlásit průjezd písmenem.

Všichni rozhodčí na pararezurních závodech jsou registrovanými rozhodčími ČJF, ale mohou rozšířit kvalifikaci pro parajezdecké závody v rámci mezinárodního semináře. Všichni koně, účastníci se pararezurních závodů, musí být řádně registrováni v databázi ČJF a smí se účastnit soutěží po dosažení věku 5 let. Kalendář těchto závodů je od roku 2006 součástí kalendáře ČJF. Soutěže se řídí mezinárodními pararezurními pravidly vydanými FEI (Lantelme, 2010 [online]).

4.4.1 Special Olympics

Special Olympics je mezinárodní nezisková organizace, jejímž posláním je pořádání sportovních aktivit a soutěží pro děti a dospělé se zdravotním postižením s cílem jejich integrace jako fyzicky zdatných, produktivních a respektovaných členů společnosti. Závody se pořádají pravidelně od roku 1983 (Louisiana, USA). Od roku 2003 se každé dva roky pořádají Speciální olympijské světové hry. Jezdectví je jednou z 30 sportovních disciplín a k roku 2005 bylo registrováno 16 914 jezdců ze 160 zemí. Jezdci, kteří soutěží ve Special Olympics se učí jízdě na koni, rozvíjejí své sportovní schopnosti, získávají sebejistotu v řízení a kontrole koně (Lantelme, 2008 [online]).

[6]

Na obrázku 6 je dvojice startující v paradrezuní soutěži. Jezdec s chybějícími horními končetinami ovládá koně pomocí otěží v ústech, a pomocí druhých otěží, které drží prsty na nohou.

5. Životní pohoda koní

Na sportovní koně je kladena vysoká fyzická i psychická zátěž. Koně pro sport handicapovaných jezdců jsou zatěžováni do velké míry psychicky, neboť musí tolerovat jezdce s určitými fyzickými, či psychickými potížemi, kteří nejsou schopni se přizpůsobovat koni, či musí používat specifické pomůcky. Je tedy nutné, aby měl kůň možnost odpočinku a bylo mu umožněno naplňovat své fyziologické a etologické potřeby. Zajistit tak dobré podmínky pro dobrý stav koně a následný další výkon. Pokud koni není umožněno tyto potřeby naplnit, mohou vzniknout fyzické i psychické potíže, jako je například stereotypní chování nebo jiné škodlivé návyky.

5.1 Pět svobod a opatření

Pět svobod a opatření tvoří základní filozofii britské Rady pro životní pohodu hospodářských zvířat (Farm Animal Welfare Council, FAWC, 1993). Pět svobod a opatření rozpoznává prvky, které určují ideální stav životní pohody. První čtyři svobody popisují nepřítomnost potenciálních zdrojů stresu, pátá popisuje možnost projevit přirozené chování (Webster, 2009).

Pět svobod a opatření :

- Svoboda od žízně a hladu – nerušeným přístupem k čerstvé vodě a krmivu zaručují plné zdraví a tělesnou zdatnost
- Svoboda od nepohodlí – poskytnutím odpovídajícího prostředí včetně úkrytu a pohodlného místa k odpočinku
- Svoboda od bolesti, zranění, nemoci – prevencí, nebo rychlou diagnózou a léčením
- Svoboda od strachu a úzkosti – zajištěním takového prostředí a zacházení, při kterém bude vyloučeno mentální strádání
- Svoboda projevat přirozené chování – poskytnutí dostatečného prostoru, vhodného prostředí a společnosti zvířat téhož druhu

Neměly by se vykládat jako bezpodmínečný standard pro dobrou životní pohodu, ale jako všestranný dotazník, pomocí něhož lze určit základní nedostatky jakéhokoli chovatelského systému. Cílem dobré péče není vyloučení stresu, ale předcházení utrpení. Utrpení není totožné se stresem.

Jelikož utrpení znamená to, že se zvíře nedokáže vyrovnat se stresem, jako je bolest a strach, pak naším cílem za všech okolností musí být minimalizovat utrpení ve všech obdobích života (Webster, 2009).

Koně chovaní profesionálně – ve hřebčíně, v dostihové nebo nájemné stáji – by měli mít možnost uspokojovat většinu svých fyziologických a behaviorálních potřeb. Mezi tyto potřeby patří odpovídající výživa a napájení, přiměřený fyzický a teplotní komfort a okamžitá pozornost věnovaná zdravotním problémům a zranění (Webster, 2009).

Při všech jezdeckých sportech a soutěžích je dobrý stav a péče o koně nadřazena nad zájmy a požadavky chovatele, majitele, trenéra, sponzora, obchodníka, dopravce či úředníka (Dušek, 2007).

5.2 Pohybové stereotypie

Pohybové stereotypie, kolébání a obcházení boxu pravděpodobně vznikají z velké nudy a frustrace v holém prostředí. Stereotypie je definována jako opakující se neměnný projev nějaké aktivity, která je očividně bezcílná, protože nevede k žádné zjevné obměně. Stereotypie lze zařadit do dvou kategorií - pohybové a orální. Koně mohou ve stáji provádět

jak pohybovou stereotypii, jako je kolébání a přešlapování na místě, tak orální stereotypii jako je okusování žebřin a polykání vzduchu. Kolébání ze strany na stranu zřejmě vyjadřuje frustraci z motivace koně k běhu, který je zavřený většinu dne ve stáji. Obcházení boxu obvykle představuje opakovaný pohyb po obvodu pokaždé s velmi krátkým zastavením u dveří boxu. To lze vysvětlit jako ritualizaci motivace uniknout z uzavřené stáje. Mezi etology probíhá polemika, zda takové chování znamená, že se zvíře naučilo vyrovnat se s problémem holého prostředí, nebo se mu to nepodařilo.

V každém případě naznačují (i když nepotvrzují) nějaký nedostatek v péči o koně v některém období jeho života (Webster, 2009).

Webster (2009) uvádí, že určitá část opakovaného, zjevně bezúčelného chování může sloužit k navození určité míry uspokojení jedince, který nemá co na práci. Problém životní pohody vzniká, když se stereotypní chování stane nutkavým, dlouhodobým únikem od své původní příčiny. Není však známo, do jaké míry může kůň, který si vyvinul stereotypní chování jako prostředek k tomu cítit se dobře (nebo méně špatně), trpět stresem v podmínkách, kde obtížně uspokojuje své fyziologické a behaviorální potřeby.

Fyziologické a behaviorální studie příčin a důsledků stereotypního chování naznačují, že nevhodný způsob krmení a nedostatek sociálního kontaktu jsou hlavními příčinami stereotypie, a bez prevence a řešení základních příčin mohou vést k úzkosti (Albentosa, Cooper, 2005).

Izolace sociálních zvířat od příslušníků stejného druhu, nebo alespoň náhradní společnosti příslušníků jiného druhu, je právem považována za týrání. Etické otázky chovu by neměly být zastírány finanční hodnotou držených zvířat. Při odchovu hříbat respektujícím přirozenou ontogenezi a dodržování základních bezpečnostních pravidel chovu a práce s koňmi (včetně dostatečného životního prostoru) je riziko zranění nízké a nelze jím omlouvat psychickou újmu koní při zamezení normálního společenského kontaktu a chování.

Koně jsou „od přírody“ velmi aktivní zvířata, a to ve dne i v noci. Odpočívají většinou v několika kratších periodách rozložených během dne. Převládající aktivitou je pastva, zabírající zhruba 60 až 80 % dne. Její nedílnou součástí je pohyb. Koně soustavně popochází. Uzavřením koní do stáje příjem potravy i s ním související pohyb zpravidla velmi omezíme a nenahradíme ho jinou smysluplnou aktivitou (byť by šlo o zdánlivě zbytečné vyhrabávání

posledních zbytků zeleně ve výběhu). Problémem je nuda a často se objevující stereotypní chování, považované chovateli vesměs za nežádoucí (Bartošová, 2007).

6. Závěr

Koně pro drezuru by měli mít ideální stavbu, ideální charakter a temperament. Pokud se najdou nedostatky v exteriéru či vady charakteru a nevhodný temperament, ztěžuje to pokrok ve výcviku. Toto má negativní dopad na koně, na kterého jsou kladeny vysoké nároky které není schopen dost dobře plnit. Vždy je vhodné předem zhodnotit využitelnost koně v konkrétním sportovním odvětví.

Kůň pro parasport a paradrezuru by měl projít nejprve základním výcvikem. Při vhodnosti koně k dalšímu využití v drezurním sportu je možné jej dále cvičit do vyšších tříd drezurního sportu. Pokud má kůň další vhodné vlastnosti, jako jsou spolehlivost, nelekavost a dobrý charakter a má získanou příslušnou výkonnost, je možné jej využít pro paradrezuru. Pro paradrezurního koně je dále důležité, aby byl pravidelně ježděný zdravými jezdci a tak udržován jeho dobrý výcvik. Myslím si, že je vhodné mít přehled o výcviku koně a o fyzických a psychických aspektech principu výcviku, které budou pro koně přijatelné, povedou pružnému a silnému jedinci, který bude schopen bez újmy na zdraví nést vyváženě svého jezdce. Nebudou koni působit nepohodlí, či dokonce působit negativně na celkový zdravotní stav a nebudou jej degradovat a vést k naučené bezmocnosti.

Domnívám se, že výcvik pomocí nátlaku či nepřiměřených požadavků produkuje koně, kteří mají často strach. Strach vyvolává reakce, které nelze dobře kontrolovat a předvídat, a tímto se stává nebezpečným pro sebe a svého jezdce. Pouze systematický, uvědomělý přístup respektující koně a jeho potřeby, z něho udělá spolehlivého, pružného a snadno jezditelného partnera pro sport i volný čas. Právě jezdci se zdravotním znevýhodněním potřebují koně, který je velice dobře přiježděný, lehce jezditelný, předvídatelný, na kterého se mohou spolehnout a zůstane dlouho zdravý.

Vzhledem k velkému zatížení sportovních koní, a tím spíše koní pro parasport, považuji za účelné věnovat se životní pohodě koní. Životní pohoda koně, kdy zvíře může naplnit své potřeby a má možnost se zregenerovat způsobem koni vlastním, je nejučelnější prevencí chorob a nežádoucích návyků či poruch chování. Toto se posléze odrazí na podání požadovaného výkonu, zdravotním stavu a celkové pohody zvířete.

7. Seznam použité literatury :

- Bartošová, J.2007. Etologie – welfare koní v chovech: Životní pohodáři ? Jezdectví. 55. 67-68.
- Beran, A.2009. S respektem! Brázda. Praha. 189 s. ISBN: 9788020903709.
- Cooper,J.J.,Albentosa,M.J.2005. Behavioural adaptation in the domestic horse: potential role of apparently abnormal responses including stereotypic behaviour. Livestock Production Science. 92. 177 – 182.
- Duruttya, M. 2005. Velká etologie koní. HIPO-DUR. Košice – Praha. 583 s . ISBN: 8023950886.
- Dušek, J., Misař, D., Müller, Z., Navrátil, J., Rajman, J., Tluchoř, V., Žlumov, P.2011. Chov koní. Brázda. Praha. 398 s. ISBN: 9788020903884.
- Heuschmann,G. 2012. Kdyby koně mohli křičet. Brázda. Praha. 134 s.ISBN: 9788020903914.
- Hollý, K., Hornáček, K. 2007. Hipoterapie. Montanex. Ostrava. 293 s. ISBN: 8072251902.
- Karl, F. 2008. Omyly moderní drezury. Brázda. Praha. 158 s. ISBN: 9788020903655.
- Knopfhart, A. 2003. Drezura od stupně Z do stupně T. Brázda. Praha. 155 s. ISBN: 8020903224.
- Marvan,F., Hampl, A., Hložánková, E., Kresan, J., Massanyi, L., Vernerová E.2007. Morfologie hospodářských zvířat. Brázda. Praha. 303 s. ISBN: 9788021316584.
- McGreevy, P. D., Harman, E., McLean,A.N., Hawson,L. 2010. Over-flexing the horse's neck : A modern equestrian obsession? Journal of Veterinary Behaviour. 5. 180 - 186.
- McGreevy, P. D., McLean, A., N. 2010. Roles of learning theory and ethology in equitation. Journal of Veterinary Behaviour. 2. 108 - 118.
- McLean, A. N., McGreevy, P. D., 2010. Horse – training techniques that may defy the principles of learning theory and compromise welfare. Journal of Veterinary Behaviour . 5. 187-195.
- Nerandžič,Z. 2006. Animoterapie aneb jak nás zvířata umí léčit. Albatros. 155 s. ISBN:8000018098.
- Učebnice jezdeckví a vozatajství - díl 1. 1998. Saga. Praha. 224 s. ISBN: 8086133176.

- Učebnice jezdeckví a vozatajství - díl 2. 2000. VÚSTE - ENVIS. Praha. 76 s. ISBN: 8023849530.
- Velemínský, M., Eisertová, J., Tichá V. 2007. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. 335 s. ISBN: 9788073221096.
- Von Borstel, U.U.K., Duncan, I.J.H., Lundin, K.M., Keelink., J.L. 2010. Fear reaction in trained and untrained horses from dressage and show-jumping breeding lines. Applied Animal Behaviour Science. 125. 124-131.
- Von Borstel U.U., Duncan, I. J. H., Shoveller, A. K., Merkies, K., Keeling L. J., Millman S. T. 2009. Impact of riding in a coercively obtained Rollkur posture on welfare and fear of performance horses. Journal of Veterinary Behaviour. 116. 228 - 236.
- Webster, J. 2009. Životní pohoda zvířat: Kulhání k ráji. Práh. Praha. 291 s. ISBN:9788072522644.
- Záliš, N. 2002. Hovory o drezuře. Národní hřebčín Kladruby nad Labem. 78 s. ISBN: 8090284094.

Internetové zdroje :

- About para equestrian dressage. [online] FEI. 2013. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <<http://www.fei.org/disciplines/dressage/about-para-equestrian-dressage>>.
- Burdová, M., Paralympiáda Londýn 2012 pokračuje. [online] Equichannel. 24. 08. 2012 [cit 2013-3-28]. Dostupné z : <<http://www.equichannel.cz/paralympiada-londyn-2012-pokracuje>>.
- Lantelme, V., Léčba koňmi : 25 .– paradrezura. [online] Equichannel. 4. 01. 2010. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z : < <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-25-paradrezura>>.
- Lantelme, V., Parajezdeckví. [online] Občanské sdružení Svítání. 6.4.2008 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z : <<http://www.os-svitani.cz/Parajezdeckvi.php>>.
- Paradrezura. Klub kvítek. [online] 2013. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z :<<http://www.klubkvitek.estranky.cz/clanky/paradrezura.html>>.

Zdroje obrázků :

[1] Sandin, T. Negativní následky rollkuru. [online] Equichannel.15. 01. 2010. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <<http://www.equichannel.cz/negativni-nasledky-rollkuru>>.

[2] Sandin, T. O rollkuru. [online] Equichannel. 26. 12. 2009. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <<http://www.equichannel.cz/o-rollkuru>>.

[3] Sandin, T. Rollkur a různé další pozice hlavy a krku. [online] Equichannel. 19. 02. 2010. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <<http://www.equichannel.cz/rollkur-a-ruzne-dalsi-pozice-hlavy-a-krku-kone>>.

[4] Burdová, M. Paralympiáda Londýn 2012 pokračuje. [online] Equichannel. 24. 08. 2012 [cit 2013-3-28]. Dostupné z : <<http://www.equichannel.cz/paralympiada-londyn-2012-pokracuje>>.

[5] Lantelme, V. Léčba koňmi : 25 .– paradrezura. [online] Equichannel. 4. 01. 2010. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z : <<http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-25-paradrezura>>.

[6] Motyginová, Z. Co se do jezdeckví nevešlo – co je to paradrezura ? [online] Jezdeckví. 18.2.2012 [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <<http://www.jezdeckvi.cz/kategorie.aspx/sport/clanek/co-se-do-jezdeckvi-neveslo-co-je-to-paradrezura->>>.